

mh., ahol 1988–1989-ben azokat a török kori falalapozás-nyomokat találtuk, melyek aztán a levéltári kutatások fényében a lövői vár alapjainak minősültek.

A felületet szelvényei a következőképp kerültek számozásra: a szelvényrendszer É–D-i tengelye két félre osztja a területet (4,25-4,25 m), K–Ny-i irányban pedig 5 m hosszú téglalapokat alakítottunk ki, amelyek közül a legdélebbi töredékméret. Az így létrejött 8 szelvény a DNy-i sarokban lévőől kezdve az A/I, A/II, B/I, B/II, C/I, C/II, D/I, D/II jelöléseket kapta. Szondákkal dolgoztunk még azon a területen is, amelyet E/II-nek neveztünk volna, ha teljes terjedelmében feltárhatjuk. Az A/I, B/II, C/I, D/II szelvényeket teljes terjedelmükben feltártuk, az A/II, B/I, C/II, D/I szelvényekben tanúfalakat hagytunk. Ez a rendszer lehetővé tette, hogy az É–D-i főtengely, illetve három K–Ny-i metszet teljes legyen, azaz ne mutakozzon bennük a tanúfalak okozta dokumentációs veszteség.

A felület feltárása során két korszak leletanyagát és rétegeit dokumentálhattuk.

A legfelső réteg a török kori kis örvárnak a pusztulása során keletkezett omladék volt, amelyben nagyon gazdag leletanyag, elsősorban kályhaszemek és kályhacsempék, valamint kerámiaanyag volt. A pusztulás nyilvánvaló tűzvisszel is együtt járt, mert a pusztulási réteg anyagát kiégett paticcs, elszenesedett gerendák és lécek alkották. A kerámiaanyagon kívül vaseszközök, üveglakszemek is voltak ebben a rétegben, és két ezüstédénár. Mindkettőt a 17. század végére keltezhetjük (1670 és 1699 közé), azaz a hódoltság legutolsó éveire.

A pusztulási réteg alatt a vár utolsó korszakának padlóí, falalapozásai, bejárata, udvarának részei kerültek elő. A korábbi ásatások (T3 mh) és a levéltári adatok elemzése arra enged következtetni, hogy a megelőző ásatás a vár Ny-i részéből tárt fel egy szakaszt. Megtaláltuk a vár egy bejáratát a Ny-i oldalon, és a bejáratot É-ről és D-ről határoló helyiségeket. A bejárat, vagy „kapuköz” egy 4,5 m széles K–Ny-i irányú objektum, amely a rajta való haladás irányára merőlegesen, szorosan egymás mellé fektetett gerendákkal van burkolva olyan hosszan, amilyen hosszan épület határolja É és D felől. Feltehetően ezen a szakaszon teteje, mennyezete is lehetett, mert az elszenesedett gerendákat téglatörmelék fedte, és ez az építőanyag csak ezt a területet jellemzi. Amikor a kapuközből kiérünk a vár udvarára, a felület burkolata kőre változik. Az itt használt kőanyag a római épületekben is használt gyepvas. Ebből épült az innen alig 30 m-re K-re feltárt, 4. századi, padlófűtéses római ház is.

A kapuközt É-ről és D-ről kb. 60 cm széles falak határolják, amelyek anyaga fa zsaluzat közé döngölt tömésfal. Az É-i traktusban az e fal mögötti területen két helyiség van, amelyek között 1,5 m széles folyosót találunk. A K-i, tehát az udvar felé eső nagyobb helyiségben kályha állt, amelynek kályhaszemeit nagy mennyiségben tártuk fel itt. A kályhaszemek közelében, ill. alattuk textilmaradványok (szőnyeg?) is voltak. E helyiségtől K-re, már az udvaron sok kerek ablakszemet találtunk egy kisebb területen (D/II szelvény), feltételezhető tehát, hogy e helyiségnek, vagy esetleg egy fölötte lévőnek az udvar felé üveglaklaka volt. A Ny-i oldalon lévő helyiségeknek sajnos csak a belső szélét tudtuk megfigyelni, mert azok külső széle a megátható felület határain kívül esett. A kapuköztől D-re eső területen is helyiségek voltak, melyek padlóin sok ke-

rámia került elő, de az átható felszín legdélebbi részein modern beásások tönkretették a török kori padlókat.

A török kori szintek alatt, leginkább a vár udvarához tartozó felületen (C/II-D/II), kisebb részben az A/II szelvényben is megtaláltuk a római kor rétegét is, ami ezen a területen igen vékony, max. 10–15 cm-es réteg volt a stratigráfiában. Épített objektum nem tartozott hozzá, csak mint járósínt (csak a D/II szelvényben), ill. a járósínhez tartozó planírozási réteg jelentkezett. Anyaga szép 3–4. századi római anyag volt, szürke házi kerámiával, tárolóedényekkel, festett piros edénynyel, germániai *terra sigillatával*, dörzstállal, mázas dörzstállal, méccsessel. Az anyag a markomann háborúk utáni időtől, a 4. század első évtizedéig keltezhető.

Munkatársak: Simmer Lívia régész, Császár Renáta, Takács László, Savanyú Bálint és Bíbor István régésztechnikusok.

REDŐ FERENC

388. Zalavár, Vár-sziget (MRT 1. k. 59/20. lh., KÖH 12527) (Zala megye) Ka, Á, Kk, Kú

A Magyar Nemzeti Múzeum támogatásával, NKA pályázatból fedezett kutatás 2011-ben két felületen folyt, összesen 925 m²-en.

Nyugati felület: A Hadrianus zárandoktemplom, illetve a Keresztelő Szent János templomtól Ny-ra nyitott szelvénytörzs É-i részén a már tavaly észlelt, illetve részben kibontott telepjelenségek feltárását befejeztük. Innen D felé haladva, a 2009-ben feltárt szelvénytörzs Ny-i széléhez csatlakozva nyitottunk meg egy újabb É–D-i irányú szelvénytörzset, amely 8, egyenként 5×5 m-es szelvényből áll. A felületen különböző korú telepjelenségeket bontottunk ki, a feltárást azonban csak a két legészakibb szelvényben tudtuk befejezni. Az egymásra-, illetve egymásba rétegződött objektumok (tárolóvermek, földfelszíni- majd faoszlop-szerkezetes épületek, paliszád) tanúsítják arról, hogy a 9. századi település életének hat évtizede alatt a településszerkezet itt többször, lényegesen módosult. A változások nem függetleníthetők a település jelentős központtá válásától. Az egyes rétegek gazdag és változatos kerámia-leletanyaga (köztük egy új, „dudoros falú”, polírozott anyagból készült edénytípus) a keltezés finomítását segíti, egyben bizonyítja a lakosság összetételének (és igényeinek) módosulását is. A 9. századi rétegsort a Ny-i felület É-i részén – a szántás alatt – egy Árpád-kori tereprendezési réteg zárja.

A palánkkal övezett Árpád-kori megyeközpont területén, kisebb Árpád-kori objektumok mellett a szelvénytörzs D-i szakaszán, a 10 m széles, és egyelőre ismeretlen hosszúságú, faszerkezetes raktárépület feltárása kezdődött el. Az épület belsejében részben kibontott hatalmas méretű tárolóverem egy-rétegű, Árpád-kori leletekben kiemelkedően gazdag betöltése a településszerkezetnek a 12. század folyamán bekövetkezett, jelentős módosulására utal.

A szelvénytörzs D-i utolsó szelvényének DK-i sarka a 2009-ben megnyitott felületekhez csatlakozik. Folytatólag a 2006. évi feltárás Ny-i széle mentén nyitottunk további 4 szelvényt, melyekben feltártuk egy kora újkori téglalapú épület-, valamint a késő középkori külső palánk É-i szakasza középső bástyájának

maradványait. A bástya fekvése megerősítette a középkori épületegyüttes korábbi lokalizációjának helyességét. A bástya cölöphelyei átvágták egy épület ÉK-i sarkának törmelékekkel viszszatöltött alapárkát. Az alapárok felett Árpád-kori kerámiával keltezett réteg húzódtott. Az alapozásmaradvány ismert méretei: 8 m (É–D)×2,8 m (K–NY). Körülötte sírok egyelőre nem jelentkeztek, így világi használata valószínűsíthető, építése a stratigráfia és a topográfia alapján a 9. századra tehető.

Déli felület: A Hadrianus templomtól D-re, a “homokgödör” É-i szélének meghatározására, és a még megmaradt középkori temetőrészletek feltárására (a tavaly már részben megnyitott) 45 m hosszú és 5 m széles szelvényt sorban dolgoztunk, melyhez D felé 15 m hosszú szakaszon további 3 szelvényt csatlakoztattunk. A területen a 9. századi Mária templomhoz, illetve 11. századi utódához, a Szent Adorján bencés kolostortemplomhoz tartozó Karoling- és Árpád-kori sírokat és a homokbányászással bolygatott sírtöredékeket találtunk. Bolygatatlan középkori temetkezéseket találtunk azokban a szelvényekben is, amelyek a korábbi ásatások során készült dokumentáció alapján a homokgödör területére esnek. Hitelesítettük az 1954. évi feltárás két szelvényét is (É38, É39). A kutatás során több helyen elértük a homokgödör “valós” szélét, de maradtak olyan szakaszok is, amelyeknél még nem jutottunk el a sírok szintjéig, azaz nem tudtuk megállapítani, hogy milyen mértékben sérültek meg a sírok és a náluk korábbi vagy későbbi telepjelenségek.

Munkatársak: Gergely Katalin PhD hallgató; Bajkai Rozália, Blay Adrien, Kondé Zsófia, Kovacsóczy Bernadett, Pánczél-Bajnok Katalin, Varga Anna régészhallgatók.

SZÖKE BÉLA MIKLÓS – RITOÓK ÁGNES

389. Zirc, ciszterci apátság (MRT 4. k. 81/2. lh., KÖH 9874) (Veszprém megye) Á, Kk, Kú

2011. július 13. és augusztus 16. között ásatást végeztünk a középkori kolostorépület K-i szárnyánál és a középkori templom-épület K-i részénél. Célunk a 2007-ben feltárt és helyreállított K-i kolostorszárny környezetének tisztázása volt, a Hümpfner Tibor által 1912–13-ban végzett kutatások hitelesítésével. A munka során feltártuk a K-i kerengőt, a sekrestyét, a D-i keresztházat a két D-i mellékszentéllyel, valamint a négyezet, a szerzetesi kórus és a főszentély D-i felét.

Az ásatáson 3 szelvényt nyitottunk. A 2011/I szelvényt a templom négyezete, a D-i keresztház É-i fele, a főszentély és D-i első mellékszentély felett; a 2011/II szelvényt a D-i második mellékszentély, a D-i keresztház D-i fele és a sekrestye helyén; a 2011/III szelvényt a K-i kerengőfolyosó, a D-i mellékhajó két K-i boltszakasza a szerzetesi kórus D-i felének területén.

A szentélyzáradék és a keresztház falainak csak a kiszedett alapozási árka került elő, a keresztház Ny-i falának és a kórusnak az alapozásai azonban fennmaradtak. A templom járószintje mindenhol nyom nélkül elpusztult.

A szentélyekben és a keresztházban nem találtunk sírokat utaló nyomokat. A DNy-i négyezeti pillér és a hosszház első D-i pillére között 2 sírgödört tártunk fel. A D-iben 1, az

É-abbiban 2 egymásra temetett csontváz feküdt. A D-i sírban koporsószőg és sűrűn egymás mellé helyezett, pálcá alakú rézveretekkel díszített öv került elő. E sírokkal egyvonalban a D-i hosszházfal mentén egy üres sírgödört találtunk. Ezt metszette egy Ny-abbra ásott sír, ami a hosszház falpillér-alapozásához igazodva kissé É-abbra helyezkedett el. Ez utóbbi sírgödörben is 2 egymásra temetett csontvázat tártunk fel.

A K-i kerengő területén végzett ásatás feltárta a kerengő D-i határfalát. A kerengőfal D-i sarka jó állapotban maradt meg. A kerengőfal É-i végét nem tudtuk pontosan megállapítani. A kerengőfal építési korát a fal habarcsából előkerült 2 db Zsigmond-*parvus* határozta meg. A kerengőfolyosó területén két 2007-es kutatóárkot tisztítottunk ki.

A kerengő területén több sír került elő. A 2007-ben nyitott É-abbi kutatóárokban fóliával letakarva bennmaradt egy sírcsoport. Itt 5 sír került elő, 3 többé-kevésbé teljes, 2 töredékes állapotban. A legészakabbi (18/a) sírban rézrozztás bőrv és bőrtársoly maradványai kerültek elő. A 2007-es D-i kutatóárok-tól É-ra nagy méretű, kissé íves alaprajzú, mély, kora újkori beásást találtunk. D-i végében a sárga altalajba állított vaskapa került elő. A beásás 2 sírt is elpusztított, amelyeknek csak a koponyateteje maradt meg. A beásás feltehetően a kolostor 18. századi bontásakor keletkezett kincskereső gödör volt. A szelvényi D-i végének közelében egy nyitott színszerű épület 2 négyzetes téglapillérét tártuk fel. A megtalált alapozások valószínűleg ahhoz a kis kerti építményhez tartoztak, amelynek tetőzete még látható Hümpfner Tibor 20. század eleji fényképfelvételén a barokk kerítésfal mögött.

Összefoglalva 2011-es kutatásunk eredményeit, kimutathatjuk, hogy a Zirci apátsági templom szentélyfejének alaprajza nagyjából megegyezett a Hümpfner Tibor által feltételezett, hagyományos, keresztházas, 2-2 mellékszentélyes ciszterci templomtípusával. A templom és a kolostor azonban nem egyetlen építési szakaszban készült el. Elsőként a templom alapozása, és vele együtt a keresztház és a szentélyek felmenő falai készültek el. Az építkezés a szentélyekkel indult, ezt folyamatosan követte a D-i keresztház építése, amellyel egy időben már hozzákezdtek a K-i kolostorszárny munkálataihoz is. Az építés második szakaszában, de még a 13. században épültek meg a templom hosszházának felmenő falai a már kész alapozáson, a főhajó pillérsora a Ny-i négyezeti pillérekkel együtt, ill. a pillérek által tartott keresztház-, négyezet- és hosszházboltozat. Ebben az időben alakíthatták ki a D-i szerzetesi kaput és mellette a D-i keresztház Ny-i falához simuló *armáriumot* is, melyet később átépítettek, továbbá a K-i kolostorszárny emeleti *dormitórium*ából a templomba vezető lépcsőt. Ugyancsak ehhez az építési szakaszhoz tartozhat, vagy még későbbi a D-i keresztház tengelyében a templombelsőben álló ismeretlen funkciójú falpillér, ill. a kolostorudvar D-i zárófala. A 13–14. században a kolostornak bizonyosan nem volt kőfalú kerengője. A K-i kerengőfolyosó udvari fala egyértelműen Zsigmond király korából származik. A D-i mellékhajóból és a kerengőből előkerült, veretes övekkel eltemetett halottak arra vallanak, hogy a késő középkorban a templomban és a kerengőben egyaránt temetkeztek világi személyek.